

gebakken koek van bijna een half ons. Ook de Zaanдамse schoolkinderen ontvingen noodrantsoenen (er werden voor hen ook kindervoorstellingen georganiseerd) en moeders van zuigelingen kregen suiker. In totaal bracht de Zaanдамse Noodorganisatie 570 ton aardappelen, 200 ton groente, 123 ton peulvruchten, 78 ton havermost, 59 ton tarwemeel, 52 ton suiker, 24 ton stroop, 23 ton vet en olie en 2½ ton kaas bijeen, 'een dozijntje auto's werd', schreef later een van de voormannen, A. W. Sabel Tzn, 'uit hun ondergedoken bestaan opgevist, rijklaar gemaakt en van valse papieren voorzien om voedsel te transporteren.'¹

Gelijk gezegd, nemen wij aan dat er ook elders in Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht gemeentelijke organen zijn gevormd om extra voedsel bijeen te brengen en te distribueren dan wel ter beschikking te stellen van de plaatselijke centrale keukens. Zaanдам is wellicht niet de enige gemeente geweest waar werd aanvaard dat de NSB'er die burgemeester was, bemoeienis had met zulk een orgaan. Wij veronderstellen evenwel dat de voedselhulp welke door bedrijven werd georganiseerd, minstens zo belangrijk is geweest als die gemeentelijke hulp, en misschien wel veel belangrijker, zij het dat wij ook hier moeten opmerken dat onze gegevens verre van volledig zijn. Was er wel één bedrijf van enige omvang waar géén pogingen in het werk zijn gesteld om extra voedsel bijeen te brengen? Vermoedelijk niet. Geld was er bij die bedrijven genoeg: geld om transportmiddelen, voorzover men ze niet zelf bezat, te huren, om er brandstof zwart voor te kopen, en om voedsel aan te schaffen; ook hadden bedrijven de mogelijkheid, contact op te nemen met de desbetreffende Voedselcommissarissen waardoor transporten van zekere omvang en eventueel ook regelmaat mogelijk werden gemaakt. Namen directies niet zelf het initiatief tot het organiseren van dergelijke transporten, dan verleenden zij er in elk geval graag hun medewerking aan; ook hier deed de factor die wij al eerder noemden, zich gelden: de directies wilden de band met hun personeelsleden zo goed mogelijk in stand houden. Daarbij wijzen wij er nog op dat ook deze bedrijfshulp in de hongerwinter geen *novum* vormde: er waren van '42 af talrijke directies geweest die ten behoeve van hun arbeiders en employe's goederen in natura hadden verzameld welke veelal kosteloos, als een soort toeslag op de lonen en salarissen, waren uitgereikt: levensmiddelen, kleding, schoeisel en huishoudelijke artikelen. In de hongerwinter evenwel nam die bedrijfshulp (wij veronderstellen dat het daartoe

¹ A. W. Sabel Tzn: 'Noodorganisatie' in: *De Zaanstreek in droeve en blijde dagen 1940-1945* (1946), p. 30.